

Maria Konopka

Zainteresowanie poezją w środowisku lwowskich rzemieślników na przykładzie wypożyczeń w bibliotece Stowarzyszenia "Gwiazda"

Księgozbiór biblioteki lwowskiego Stowarzyszenia rzemieślników "Gwiazda"¹, różnorodny pod względem treści, języka i formy, oferował rzemieślnikom dostęp do twórczości poetyckiej. Tomiki wierszy zgromadzono zasadniczo w dziale "F". Był on drugim co do wielkości działem biblioteki po zbiorze powieści i liczył 158 tomów, co stanowiło 10,6% całego księgozbioru. Dział poezji, w którym przeważały pozycje polskich autorów XIX wieku, stwarzał możliwości dotarcia do wybranych utworów poszczególnych poetów, ale tylko nieliczni byli reprezentowani większą liczbą dzieł. Forma gromadzenia – dary – wpływała na pewną przypadkowość zawartości zarówno pod względem doboru autorów, ich dzieł, jak i liczby egzemplarzy danego tytułu². Dostępne edycje pozwalały wprawdzie na kontakt z poezją najbardziej znanych twórców, ale nie dawały możliwości poznania całości ich poetyckiego dorobku.

W zachowanym katalogu biblioteki³ zwraca uwagę mała liczba dzieł wielkich romantyków, choć były one wydawane w Galicji. Z dorobku Adama Mickiewicza znajdowały się zaledwie trzy samoistne tytuły: *Konrad Wallenrod*, *Pan Tadeusz* i *Sonet*⁴. Ten wybór dopełniała antologia Jana Juliana Szczepańskiego *Polihymnia*

¹ Charakterystykę zbiorów biblioteki omówiono szerzej w artykule: M. Konopka, *Biblioteka stowarzyszenia rękodzielników lwowskich "Gwiazda" – jej organizacja i zbiory*, [w:] *Lwów – miasto, społeczeństwo, kultura*, t. 2. *Studia z dziejów Lwowa*, pod red. H.W. Żalińskiego i K. Karolczaka, Kraków 1998, s. 435–445.

² Niektóre tytuły były dostępne w trzech egzemplarzach, np. T. Lenartowicza, *Album włoskie*, Lwów 1870; W. Pola, *Pachoł hetmański*, Warszawa 1862; a nawet czterech, np. *Pamiętki z 1863 roku*, Lwów 1870, czy spisane wierszem pamiętniki W.G. Giedrojcia, *Kilka wspomnień z kaukaskiego wygnania*, Lwów 1867.

³ *Katalog Biblioteki Stowarzyszenia "Gwiazda"*, Archiwum Historyczne Lwowskiego Obwodu we Lwowie, fond 45, nr 1.

⁴ *Konrad Wallenrod* trafił do biblioteki jako dar prof. Aleksandrowicza, a *Sonet* ofiarowała lwowska księgarnia J. Milikowskiego. Ibidem, [s.] 91, 195.

czyli *Piękności poezji autorów tegoczesnych*, której drugi tom zawierał poezje wieszczka. Brakowało natomiast w zbiorze tomu czwartego, który w całości poświęcony był twórczości poety. Ta mała liczba utworów A. Mickiewicza mogła wynikać z faktu, że wydawanie jego dzieł w Galicji ożywiło się dopiero w 1885 roku, a dostęp do tytułów drukowanych w Paryżu czy poza granicami zaboru galicyjskiego był ograniczony.

Księgozbiór stwarzał znacznie mniej okazji do poznania twórczości poetyckiej innych wielkich poetów emigracyjnych – Zygmunta Krasińskiego i Juliusza Słowackiego. Dostępne były tylko *Psalmy przyszłości* i *Przedświt* oraz wydanie *Trzech poematów* J. Słowackiego, które pozwalało poznać *Ojca zadżumionych*, *W Szwajcarii* i *Wacława*⁵. W dziele tym nie znalazły się natomiast *Poezje* Cypriana Kamila Norwida, chociaż od 1863 r. dostępne było na rynku pierwsze wydanie zbiorowe jego poezji, ogłoszone w drugim tomie lipskiej serii “Biblioteka Pisarzy Polskich”.

Większy wybór mieli rzemieślnicy wśród poetyckich tomików Wincentego Pola, Teofila Lenartowicza, Władysława Syrokomli. Duża liczba tytułów każdego z nich stwarzała okazję do poznania znaczącej części ich twórczości. Biblioteka dysponowała szczególnie dużą liczbą edycji W. Pola, które trafiły do zbioru dzięki darom m.in. Jana Aleksandra Fredry, Teofila Merunowicza, Jana Nikorowicza, Kryspina Świerzyńskiego⁶. W katalogu znajdowało się aż 10 tytułów tego poety w 14 woluminach, m.in. *Rapsod rycerski*, *Pieśni Janusza*, *Mohort*, *Pacholę hetmańskie*, *Pieśń o domu naszym*, *Z podróży po burzy*, *Historia szewca Jana Kilińskiego*. Niektóre tytuły, jak np. *Czarna krówka*, *Pacholę hetmańskie*, były dostępne w kilku egzemplarzach.

Drugim poetą, którego twórczość rzemieślnicy mogli poznać stosunkowo dobrze, był Władysław Syrokomla. Większość tomików z jego utworami przekazał bibliotece Wiktor Wiśniewski⁷. W księgozbiorze znalazło się aż 11 tytułów w 13 woluminach, m.in. *Margier*, *Córa Piastów*, *Kęs chleba*, *Zgon Acerna*. Inni poeci nie byli tak bogato reprezentowani, ale W. Syrokomla należał do najbardziej znanych w kraju, a wydawcy często finansowali edycje jego utworów. Osobną kwestią będzie, czy ta bogata oferta przekładała się na odpowiednio duże zainteresowanie ze strony czytelników.

Rzemieślnicy mogli się też zapoznać z liryką Teofila Lenartowicza. Część tomików jego poezji trafiła do zbioru dzięki darom lwowskiego księgarza Henryka Franciszka Richtera⁸. Oprócz samoistnych tytułów, jak *Album włoskie*, *Gladiatoro-*

⁵ W katalogu rękopiśmiennym błędnie przydzielono do działu “F” inne tytuły J. Słowackiego dramat *Książę Marek* (nr 130) oraz tragedię *Książę Niezłomny* (nr 129). Przykładem braku konsekwencji w przydziale książek do działów było włączenie do poezji opracowania A. Bielowskiego, poświęconego Antoniemu Malczewskiemu (nr 127).

⁶ *Spis książek darowanych za pośrednictwem Wiktora Wiśniewskiego dla księgozbioru towarzystwa “Gwiazda”*, [w:] *Katalog biblioteki...*, [s.] 192–194, 196–197, 204.

⁷ W. Wiśniewski, inicjator zbiórki książek dla biblioteki “Gwiazdy”, ofiarował następujące tytuły: *Chatka w lesie*, *Córa Piastów*, *Gawędy i rymy ulotne*, *Hrabia na Wątorach*, *Margier*, *Wielki Czwartek*, *Zgon Acerna*. Ibidem, [s.] 200.

⁸ F.H. Richter przekazał do biblioteki wydane własnym nakładem w 1870 r.: *Album włoskie* i *Ze starych zbroic*. Ibidem, [s.] 199.

wie, *Ze starych zbroic*, w zbiorze było wydanie *Wyboru poezji* w czterech tomach, które pozwalało na poznanie znacznej części twórczości tego poety.

W księgozbiornie nie zabrakło utworów lokalnych autorów, choć były to zwykle pojedyncze tomiki, m.in. Adama Asnyka (ofiarowane przez samego poetę), Władysława Bełzy, Aleksandra Grozy, Jana Nepomucena Kamińskiego, Aleksandra Morgenbessera, Mieczysława Romanowskiego, czy Józefa Tretiaka. Lista autorów polskich była długa, ale wielu z nich to autorzy mało znani, o dorobku przeciętnej wartości, a ich utwory nawiązywały do motywów religijnych (Wincentego Kraińskiego) i martyrologicznych (Wincentego G. Giedrojcia).

Sporadycznie występowały w tym dziale utwory polskich autorów dawniejszych epok. Z szesnastowiecznych znalazły się *Pieśni. Ksiąg czworo* Jana Kochanowskiego, a z osiemnastowiecznych – *Śpiewy historyczne* Juliana Ursyna Niemcewicza, *Dzieła poetyczne wierszem i prozą* Jana Pawła Woronicza. Potencjalni czytelnicy zainteresowani poezją XVIII i początku XIX w. mogli sięgnąć po tomy antologii J.J. Szczepańskiego *Polihymnia czyli Piękności poezji autorów tegoczesnych*. Dostępne cztery tomy (t. 1, 2, 5, 6) zawierały utwory m.in. Kazimierza Brodzińskiego, Alojzego Felińskiego, Franciszka Karpińskiego, Kajetana Koźmiana, Franciszka Wężyka. Zgromadzone w dziale "F" tytuły dawały rzemieślnikom możliwość zapoznania się z dorobkiem polskich poetów, zarówno dawniejszych, jak i współczesnych. W księgozbiornie zdecydowanie dominowali polscy poeci romantyczni lub epigoni tamtej epoki. Ich twórczość przybliżała tematykę narodową, historyczną, ludową i religijną.

W księgozbiornie znacznie mniej znajdowało się tomików z poezją autorów obcych. Można w nim spotkać zaledwie 4 nazwiska z pojedynczymi tytułami. Były to: poemat George Byrona *Mazepa*, Friedricha Schillera *Bogowie Grecji* i *Pienia liryczne*, Sándora Petőfiego *Wojak Szwajk* i Michaiła Lermontowa *Bajor Orsza*.

Wśród zgromadzonych tytułów zaledwie 10 pozycji stanowiły wydania najnowsze, z lat 1871–1880. Przeważały edycje z lat sześćdziesiątych (ok. 48 pozycji) i pięćdziesiątych (ok. 35). Znaczna część trafiała do zbioru po upływie wielu lat od chwili wydania i nosiła daty z lat czterdziestych, trzydziestych, a nawet dwudziestych XIX wieku. Uniemożliwiała to poznanie twórczości młodszej generacji poetów. Rodzi się jednak pytanie, czy w świetle liczby wypożyczanych książek z działu "F" istniała taka potrzeba?

Daty wydań zgromadzonych pozycji świadczą o sposobie tworzenia zbioru biblioteki "Gwiazdy", który – jak już powiedziano – powstawał głównie dzięki darom. Brak w opisie katalogowym dat wydań uniemożliwił ich ustalenie dla tej części tytułów, które były kilkakrotnie wznawiane⁹. Pozwala to tylko w przybliżeniu ocenić ten księgozbiór pod względem aktualności dostępnych pozycji.

Dary przekazywali często biblioteki miejscowi księgarze, co znalazło odbicie w przewadze lwowskich edycji, których było około 63 pozycji¹⁰. Dostępne były

⁹ Łączna liczba książek wykazanych w dziale "F", dla których nie udało się ustalić daty wydania wyniosła 26 pozycji.

¹⁰ Nie dla wszystkich edycji, ze względu na wspomniane wyżej przyczyny, udało się ustalić miejsce wydania. Ogółem w omawianym dziale było 63 takich pozycji.

wydania Adama Dominika Bartoszewicza (12), Karola Wilda (12), F.H. Richtera (7). Nazwiska te widniały w wykazach ofiarodawców, którzy wzbogacali bibliotekę egzemplarzami własnych nakładów¹¹.

Nasuwają się pytania, jaki był stopień wykorzystania tego zbioru, czy tomiki z działu "F" były wypożyczane, po jakich autorów i dzieła sięgali rzemieślnicy. Czy wśród dokonywanych przez nich wyborów znaleźli się najbardziej znani autorzy?

Potwierdzeniem popularności poezji T. Lenartowicza w społeczeństwie było zainteresowanie rzemieślników jego twórczością. Wśród dziewiętnastu czytelników, którzy wypożyczyli książki z tego działu, aż sześciu sięgnęło po wiersze poety, wypożyczając dziesięć pozycji. Na ogólną liczbę zgromadzonych w bibliotece czterech tomików jego poezji, aż trzy z nich trafiły do rąk czytelników. Największym powodzeniem cieszył się *Wybór poezji*, tom 3 i 4, w których znalazły się m.in. *Bitwa Raclawicka*, *Cesarz* (w tomie 3), *Branka* (w tomie 4). Tylko te dwa tomy budziły żywe zainteresowanie rzemieślników i doczekały się aż ośmiu wypożyczeń. Dwa pierwsze tomy *Wyboru* nie znalazły na przestrzeni od listopada 1880 do kwietnia 1883 r. żadnego czytelnika. Zawierały one głównie utwory o tematyce religijnej – *Zachwycenie*, *Błogosławiona*, *Cudowna Panna Maria Studziennicka* (t. 1) oraz *Opowiadania mazowieckiego lirnika* i *Wandę* (t. 2). Może to świadczyć, że przy wyborze tomików poety kierowano się tematyką narodową. Ten motyw wypożyczeń potwierdzają też inne wykorzystane edycje T. Lenartowicza. Jeden raz sięgnięto po cykl poematów historycznych – *Ze starych zbroic*.

Wśród czytelników poezji T. Lenartowicza na uwagę zasługuje drukarz Józef Obmiński, który wyjątkowo często (w porównaniu z innymi rzemieślnikami) korzystał z tego działu. Na osiem wypożyczonych przez niego tytułów z działu "F", aż trzykrotnie sięgnął po tomiki T. Lenartowicza. Wypożyczył on tom 3 i 4 *Wyboru poezji*, w tym dwa razy tom 3 – w październiku 1881 i kwietniu 1882. To dwukrotne sięgnięcie do tomu trzeciego *Wyboru poezji* na przestrzeni kilku miesięcy rodzi pytanie o powody ponownego jego wypożyczenia – czy kierował nim zachwyty i chęć przypomnienia, czy może było to spowodowane zwyczajnym zapomnieniem. Wyróżniające go wśród rzemieślników duże zainteresowanie poezją pozwala przyjąć za realny pierwszy z powodów.

Poezje T. Lenartowicza trafiły też do rąk innych rzemieślników: krawców – Władysława Pikulskiego, Walerego Gerszinga (właśc. Gurschinga, po 2 pozycje), ten ostatni oprócz *Wyboru poezji* sięgnął po *Album włoskie*; drukarza Aleksandra Wierzbiańskiego, szewców – Szczepana Reczucha i niejakiego Bielańskiego, który wypożyczył *Ze starych zbroic*. Uwagę zwracają trzy pierwsze nazwiska rzemieślników: J. Obmińskiego, W. Gerszinga, W. Pikulskiego. Dokonywane przez nich wypożyczenia wskazują, że oprócz pewnego wyrobienia czytelniczego przejawiali większe od przeciętnego zainteresowanie twórczością poety i chęć poznania jego

¹¹ Nazwiska ofiarodawców zamieszczano, oprócz wzmiankowanego *Spisu książek darowanych...*, w drukowanych *Sprawozdaniach z czynności Wydziałów Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Rękodzielników Lwowskich i Stowarzyszenia Rękodzielników ku Wspólnej Nauce i Rozrywek pod nazwą "Gwiazda"*, m.in. za rok 1872, 1874, 1877.

dorobku. Ponowne sięgnięcie przez tych rzemieślników po utwory T. Lenartowicza oraz liczba czytelników (pięciu) jego wierszy wskazują, że cieszyły się one powodzeniem w tym środowisku. Dostępne w bibliotece cztery tomy *Wyboru poezji* stwarzały rzemieślnikom okazję do poznania w całości jego liryki, ale ostatecznie ograniczone ono zostało do dwu ostatnich.

Drugim poetą, którego utwory budziły zainteresowanie rzemieślników był Wincenty Pol. Z jego bogatej twórczości znalazło się w księgozbiornie dziewięć pozycji. Ale nie wszystkie oferowane tytuły trafiły do rąk czytelników. Największą popularnością cieszył się poemat opiewający surowe wychowanie młodego szlachcica na dworze Jana Tarnowskiego – *Pacholę hetmańskie*. Wypożyczony pięciokrotnie stał się lekturą dla drukarzy (J. Obmińskiego, A. Wierzbiańskiego), szewców (Bielańskiego, Michała Chudka) i stolarza (Jana Flaszki). Wypożyczeń doczekały się też, choć najczęściej jednorazowo, *Rapsod rycerski* (2 razy), *Czarna krówka* i *Stryjenka*.

Liczne edycje utworów Władysława Syrokomli dostępne w bibliotece tylko częściowo zostały wykorzystane. Znaczna część tytułów, m.in. *Chatka w lesie*, *Janko Cmentarnik*, *Kęs chleba*, *Wielki Czwartek*, nie doczekały się wypożyczeń. Jedynie dwie spośród dziesięciu pozycji trafiły do rąk rzemieślników. Były to utwory o tematyce litewskiej – *Córa Piastów. Powieść wierszem z dziejów litewskich* i *Margier. Poemat z dziejów Litwy*. Wypożyczyli je dwaj przywoływani już drukarze: J. Obmiński i A. Wierzbiański, ten ostatni – obydwie pozycje. Inne ich wybory z tego działu wskazują na trwalsze zainteresowania poezją. J. Obmiński sięgnął po tomiki poezji osiem razy i pożyczył, oprócz T. Lenartowicza, W. Pola i W. Syrokomli, także *Konrada Wallenroda* A. Mickiewicza i *Obronę Sokołowa* A. Morgenbessera. Podobną częstotliwość obcowania z poezją wykazał A. Wierzbiański – siedem razy. Pożyczył on, oprócz T. Lenartowicza, W. Pola i W. Syrokomli, także G. Byrona, Józefa S. Chamca. Dwaj wymienieni drukarze byli najaktywniejszymi czytelnikami poezji w bibliotece “Gwiazdy”.

Rejestr wypożyczeń pozwala sporządzić długą listę autorów, których dzieła na przestrzeni lat objętych zapisem nie znalazły swoich czytelników. Pojawia się na niej utwory A. Mickiewicza – *Pan Tadeusz*, *Sonety*, Antoniego Młaczewskiego *Maria*, Kazimierza Brodzińskiego *Wiesław*, czy cały szereg tytułów W. Syrokomli (np. *Janko Cmentarnik*, *Kęs chleba*, *Ułaz*, *Zgon Acerna*) i W. Pola (np. *Pieśni Janusza*, *Mohort*, *Historia szewca Jana Kilińskiego*). Nie doczekały się wypożyczenia utwory Z. Krasińskiego (*Przedświt*, *Psalmy przyszłości*), J. Słowackiego (*Trzy poematy*), Kornela Ujejskiego (*Melodie biblijne*), czy *Pieśni* Jana Kochanowskiego. Poezja, co zrozumiałe, nie mogła konkurować z popularną powieścią. Długa lista tytułów i nazwisk z działu “F”, które przeleżały na półkach biblioteki “Gwiazdy” nie budząc zainteresowania, dowodzi, że lektura wierszy była atrakcyjna tylko dla nielicznych i to okazjonalnie.

Czy można wśród czytelników poezji znaleźć rzemieślników przejawiających pewną trwałość zainteresowania tym działem? Czy ich zawody i wymagane wykształcenie mogły wpływać na to zainteresowanie?

Grupę zdecydowanie najaktywniejszych użytkowników książek z działu "F" stanowiło dwu, wzmiankowanych już, drukarzy – J. Obmiński i A. Wierzbiański. Pierwszy z nich sięgał po utwory o tematyce historycznej – T. Lenartowicza, A. Morgenbessera, W. Pola, W. Syrokomla. J. Obmiński był również jedynym rzemieślnikiem, który wypożyczył *Konrada Wallenroda* A. Mickiewicza. Podobne zainteresowania przejawiał drugi z drukarzy – A. Wierzbiański, który oprócz T. Lenartowicza, W. Pola i W. Syrokomli wypożyczył *Mazepę* G. Byrona i *Próby rymotwórcze* J.S. Chamca. Przedstawiciele tego zawodu należeli do najbardziej wykształconych wśród rzemieślników, ale czy można tym tłumaczyć ich przewagę w wypożyczeniach pozycji z działu "F". O wyborze poezji bardziej decydowały, jak można przypuszczać, indywidualne zainteresowania. Potwierdzeniem może być fakt, że wśród czytelników, tylko w 1881 roku, było aż 31 przedstawicieli tej korporacji, ale tylko dwu z nich sięgnęło w tym roku po tomiki poezji.

Warto jeszcze odnotować nazwiska dwóch rzemieślników, których można zaliczyć do grona czytelników stosunkowo często korzystających z dostępnych egzemplarzy poezji, oczywiście w porównaniu z innymi użytkownikami biblioteki. Był to szewc M. Chudek, który od listopada 1880 do kwietnia 1883 pożyzył 5 pozycji i krawiec W. Gerszing – 4 pozycje. Wypożyczenia książek z działu "F" dokonane przez wymienioną czwórkę rzemieślników stanowiły 55% wszystkich wykorzystanych pozycji. Wybory dokonywane przez nich z innych działów pozwalają zaliczyć ich do grupy o pewnym wyrobieniu czytelniczym. Wśród pozostałych piętnastu osób, które skorzystały z oferty tego działu znaleźli się: stolarze, szewcy (po 3 przedstawicieli), krawcy (2), drukarz¹², introligator, mosiężnik, rusznikarz, stelmach (po jednym przedstawicielu) i dwie osoby bez podania zawodu¹³. Przedstawiciele wymienionych zawodów, którzy sięgnęli po tomiki poezji okazjonalnie, podobnie jak "stali" czytelnicy wierszy, wypożyczali głównie poezje T. Lenartowicza, W. Pola, W. Syrokomli. Warto jednak zwrócić uwagę na sporadycznie dokonywane wybory spośród utworów J.U. Niemcewicza (*Śpiewy historyczne*), J. Słowackiego (*Księżę Niezłomny*), F. Schillera (*Pienia liryczne*) i G. Byrona (*Mazepa*). Listę tę dopełniały tomiki Józefa T. Chamskiego, Platona Kosteckiego, W. Kraińskiego.

Na ogólną liczbę 158 pozycji zapisanych w dziale "F" wypożyczenia doczekało się tylko 37 pozycji. Było to zaledwie 23,4% zgromadzonego zbioru. W poszczególnych latach sytuacja przedstawiała się jeszcze gorzej. Przykładowo w 1881 r. wypożyczenia poezji stanowiły 14,6%, a w 1882 r. tylko 6,3%. Dowodzi to, że poezja

¹² Trzecim z drukarzy – czytelników poezji był Bernard Müller, który w 1882 r. wypożyczył tomik J.U. Niemcewicza *Śpiewy historyczne*.

¹³ Byli to: Mieczysław Merzell i Muszyński. Przy ich nazwiskach, w rubryce zawodów, odnotowano skrót "K.W."

nie była atrakcyjną lekturą dla rzemieślników, którzy zdecydowanie preferowali powieści.

Trudno mówić o motywach wyborów z działu "F". Niewielka grupa czytelników poezji była spowodowana stopniem trudności tych lektur. Wśród wypożyczających poezję byli rzemieślnicy, którzy często i systematycznie korzystali z biblioteki, jak np. drukarze J. Obmiński, A. Wierzbiański, szewc M. Chudek, czy krawiec W. Gerszing. Ich rozsmakowanie w obcowaniu z książką potwierdzały dokonywane przez nich wybory lektur spośród różnych działów, w tym działu "F". Należy jednak zaznaczyć, że w rejestrze można znaleźć przykłady aktywnych czytelników, którzy kilkadziesiąt razy odwiedzali bibliotekę w ciągu roku, np. w 1881 – stolarz Lustig (43), szewcy: Kopacz (27), Jan Kornarzyński (26), ale nie sięgnęli oni po żaden z dostępnych utworów poetyckich. Warto też na koniec zwrócić uwagę, że tak często wypożyczane tomy *Wyboru poezji* T. Lenartowicza były wydane w 1876 roku. Możliwe, że jako nowe pozycje w zbiorze wzbudzały większe zainteresowanie czytelników.

Interest in Poetry among Lvov Craftsmen Exemplified by Loans from the Library of the "Gwiazda" Association

Abstract

The preserved hand-written catalogue of the library of the Lvov Association of Craftsmen "Gwiazda" ("The Star") together with the register of loans during the years 1880–1883 enabled us to get acquainted with the collection of books and the book selections made by craftsmen at that time. The object in focus was a volume of poetry and its use in the mentioned environment.

The collection primarily included editions of poetry by contemporary local authors, such as A. Asnyk, W. Belza, M. Romanowski and others. Among writers whose work was available in wide selection were W. Pol (10 titles), T. Lenartowicz and W. Syrokomla. The number of works by great Polish Romantic poets was relatively small: A. Mickiewicz (3 titles), Z. Krasiński (2), J. Słowacki (1). That was also the case of the old authors, namely J. Kochanowski, J.U. Niemcewicz, and J. P. Woronicz. The number of volumes by foreign authors was also negligible with merely single editions of G. Byron's, S. Petofi's, M. Lermontow's works, and two volumes by F. Schiller.

The register of loans of this library made it possible to reveal the names of authors and the titles of those works that were most frequently borrowed by craftsmen, as well as those craftsmen's names and professions. It was T. Lenartowicz's poetry (19 readers – some borrowed the same item many times), and W. Pol's works that were most frequently on loan, whereas other authors aroused interest of only a limited number of readers. A large part of the library collection, including items such as "Pan Tadeusz", "Sonety" by A. Mickiewicz, "Maria" by A. Malczewski, Z. Krasiński's, J. Słowacki's or J. Kochanowski's works, was never on loan.

Of the total number of 158 items registered in the poetry section (which constitutes 23,4% of the collection) only 37 reached the hands of the readers. Among the craftsmen

(differentiated by profession) poetry readers were primarily those who used the library resources on permanent basis, which confirms the fact that the level of difficulty posed by poetry reading could be overcome by a limited number of readers.